

IRODALMI SZEMLE.

Háromszék vármegye.

Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünnepére. Háromszék vármegye törvényhatóságának megbízásából szerkesztették *Pótsa* József szerk. biz. elnök, dr. Antal Mihály, Bogdán Arthur, Csifó Salamon, ifj. Gödri Ferencz, Gyárfás Győző, Málík József, dr. Székely György, Szentiványi Miklós. Kiadta Háromszék vármegye közönsége. Ára füzve 20 korona. S.-Szt.-Györgyön, 1899. nagy 4-edr. 380 l.

Háromszék vármegye, hazánk délkeleti védbástyája, a millenniumra maradandó becsű Emlékkönyvvel tisztelte meg magát és az ünnepelt hazát, úgy okoskodván, mint a jó gazda, hogy az új korszak előtt legjobb számot vetni a multtal, jelennel s annak alapján alkotni tervet a jövőre.

Az emlékkönyv a mennyit késett időben, úgy látszik, annyit nyert tartalomban, a mely mindenre kiterjed, ami Háromszék ismeretetéséhez tartozik. Kezdődik *Pótsa* József, az alkotásaiban fáradhatatlan, kitűnő főispán hazafias bevezetésével s a szerkesztő-bizottság előszavával.

Az első nagyszabású dolgozat *Csifó Salamon* jeles történeti műve: „Háromszék vármegye“, a mely előadja először a vármegye megalakulását, a székelyek eredetét, a községek, városok, járások leírását, majd Háromszék szereplését hazánk történetében. Az érdekes szöveget szép képek illusztrálják. Feltárul előttünk *Miklósvár*, a mely a három (Sepsi) Kézdi és Orbai) székhez idők folytán a negyediket (Miklósvárszéket) adta; *Bereczk* község, a Gábor Áron szülőföldje; *Ilyefalva*, kőfallal kerített templomával, a *kézdi-szentléleki Perkövár* s a *Tarnóczy-kastély*, a honnan 1636-ban a Mikes-fiak elrabolták Tarnóczy Sárát, *Léczfalva*, mely 1600-iki tábori országgyűléséről híres; *Uzon*, a Béliiek törzsfészke, *Bölon* várával és ősmagyar formájú kopjafás temetőjével, a Bodza-szoros vadregényes vidéke. A többi czikkek közt: *Alsó-Csernáton*, *Zágon*, a Mikes Kelemen faluja, a mondák ködébe burkolt *Bálványosvár*, *Árkos* látképe, az eszternelki kolostor, *Ojtoz*, a *kőpeczi* szénbánya, a *bükszádi* üveggyár, a *gyulafalvi* iparvasút, a torjai Büdös, részlet a rétyi nyirből, taplóval való halászat az Olton, a bodóki borvíz-telep. Előpatak, Kovászna, Málnás-fürdő, a Mikó-kastély Oltszemen, Ikavár, a Béli-kastély Bodolán, a br. Szentkereszti-kastély Árkoson, a gr.

Mikes-kastély Zabolán: szebbnél szebb képek összesen mintegy száz darab. Mennyi történeti emlék fűződik e nevekhez ezeréves történetünkben! Megindulás nélkül nem nézheti képüket a hazafi szeme.

Újabb fejezete Csifónak Háromszék szerepe az 1848/49-iki szabadságharcban, a melyre mindig büszke lehet ez a derék vármegye. Ő adta Gábor Áront a nemzeti ügy védelmére, a ki maga-öntötte ágyúival dicsően védte szűkebb hazáját a túlnyomó ellenség ellen, mígnem életét is ott áldozta fel a kökői hidnál az oroszokkal vívott diadalmos csatában (1849. júl. 2-án). Siremléket (melynek képe szintén látható a kötetben) napjainkban emeltek neki a hálás utódok.

Csifó Salamon nem elégszik meg az események elbeszélésével, mélyebbre is hatol a székelyek régi intézményei ismertetésével. A székely néposztályok, hadiszolgálat és katonáskodás, a székelyek jogai és azok gyakorlása; a vallás története; iskola, ipar, kereskedelem- és gözgazdaság cz. fejezetei lelkiismeretes tanulmányról tanúskodnak s magasabb tudományos színvonalra emelik jeles dolgozatát.

„Sepsi-Szent-György város története“ is mesterére talált *ifj. Gödri Ferenc*ben, a város jeles ifjú polgármesterében, a ki ép annyira otthonos a régi oklevelek és historicumok között, mint a mily kiténő administrátora városának. Tudomány és lelkesedés, városa múltja iránt meleg érdeklődés és annak szeretete sugárzik ki minden sorából.

A vármegye másik városa *Kézdi-Vásárhely* is megtalálta hű történetíróját *Dobay János*ban. Ez is, mint az előbbi, a város látképével és középcületeinek térképével van illusztrálva.

Eddig tart a történeti rész (118 l.). Ezt követi a vármegye legújabb korának (1867—1896.) ismertetése és pedig a természeti viszonyoké dr. *Székely Bendegúz*, az időjárás dr. *Farnos Dezső*, a közigazgatás *Szentiványi Miklós* tollából. A közigazdaság különféle ágait (mezőgazdaság, ipar, kereskedelem, pénzügy, erdőgazdaság) kiváló szakemberek ismertetik. Az ősfoglalkozásról (vadászat és halászat) *Málik József* és *ifj. Nagy Elek* írnak érdekes, a fürdőket és ásványvizeket, melyekben Háromszék annyira gazdag, *Gyárfás Győző* írja le, a ki egyszersmind a vármegye közlekedési viszonyait is ismerteti (121—308 l.).

Hatalmas fejezet szól a közművelődésről: az egyházak, iskolák, népoktatási intézetek, a Székely Nemzeti Múzeum (Domján Istvántól), egyesületek, irodalom, művészet ismertetése (308—378 l.), a melynek sorozata külsőleg is jelképezi, hogy a vármegye lépést igyekszik tartani a modern cultura haladásával s a régi őserőhöz az újabbskor szellemi fegyvereit is serényen forgatja.

Az „irodalom és művészet“ terén eddig is nagy nevek hosszú sorozatára tud rámutatni: Apor Péter, Benkő József, Bod Péter, Cserey Farkas, Cserey Mihály, Körösi Csoma Sándor, Mikes Kelemen, Bölöni Farkas Sándor, Kriza János, Mikó Imre gróf, Baróti Szabó Dávid, Bálint Gábor, Téglás Gábor, Bedő Albert, Berde Áron, gr. Kálnoky

Dénes, dr. Szász István (botanikus), dr. Bartók György (erdélyi ev. ref. püspök), Bakk Endre, ifj. Gödry Ferencz, Nagy Sándor (hídvégi ref. lelkész, „Háromszék önvédelmi harcza“ írója), Földes Géza, Beke Antal, Csulak Lajos, Barabás Sámuel neveit méltó büszkeséggel említi fel az Emlékkönyv, mint Háromszék szülötteit.

A nagybecsű Emlékkönyvnél szebb milleniumi emléket nem állíthatott volna magának e derék vármegye, melynek fiai átérzik azt a magasztos hívatást, melyet őseik hazánk délkeleti védbástyájának megvédésében oly dicsteljesen teljesítettek s melyet az új-kor szellemében tovább folytatni s utódaikra átörökíteni nemesen felfogott hívatásuk.

A mit ifj. Gödry Ferencz városának kíván czikke végén, mi is azzal a kívánsággal tesszük le az Emlékkönyvet: „A magyarok Istene óvja s áldja meg őket nemes törekvéseikben!“ Sz. L.

Károlyi Zsuzsánna fejedelem-asszony.

Irta: *Bodrogi János* Bethlen-kollegiumi tanár. Nagy-Enyed, 1899. 63 lap.

Érdeklődéssel vettem kezembe e kis füzetet, mely egy kiváló magyar nő életével foglalkozik. Kétségtelen, hogy a magyar nemzet ezer éves története különböző korszakaiban nagyszámmal voltak oly magyar nők, kiknek történeti szerep jutott, kik koruk történetére talán irányítólag folytak be, kiknek életök történetét ha kellőleg ismerhetnők, multunk történetébe ha felvehetnők, sokkal gazdagabbá, érdekesebbé válnék általa a magyar nemzet ezeréves története; azonban krónika-íróink nagyon mostohán bántak a magyar nőkkel, szereplésüket, tetteiket meglehetősen homályban hagyták, csak fogyatékos feljegyzésekre szorítkoztak, mely mulasztást a későbbi kor nem pótolhatja. Bármelyik magyar nő életrajzát olvassuk a multból, mindeniken megérezzük az adatok fogyatékosága, hézagossága, a min az életrajz írójának lelkesedése tárgya iránt nem segíthet.

Ezt a benyomást teszi reánk azon kis füzet is, melyben Bodrogi János a legnagyobb erdélyi fejedelem, Bethlen Gábor első feleségének, Károlyi Zsuzsánnának élet- és jellemrajzát igyekezett összeállítani. Szórványosan előforduló feljegyzések, a fejedelemhez írt vagy tőle vett levelekből fenmaradt és nyilvánosságra jutott nem nagy számú levél képezték azon anyagot, melyet Bodrogi felhasználhatott. Bodrogi igyekezett mindazt felkutatni és összehordani, a mihez hozzá juthatott és érdemes munkát végzett, mikor a fejedelem-asszony élet- és jellemrajzát helyes történeti érzéssel és ügyes tollal összeállítani megkísérelte. Hogy ez csak félig-meddig sikerülhetett, nem von le semmit az író érdeméből. Megtudjuk a kis füzetből, hogy Károlyi Zsuzsánna a köznapiaság felett magasan kiemelkedő asszony volt, akár mint hitves, akár mint házi-asszony, mint honleány; mint fejedelem-asszony méltó társa Erdély nagy-szabású fejedelmének, Bethlen Gábornak, kivel a legboldogabb családi